

PIOTR MICHALIK
DR, UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI W KRAKOWIE
[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-4457-0139](https://orcid.org/0000-0003-4457-0139)

„Wstrząsające wspomnienie uzurpacji Bonapartego?” – uchwalenie zasad prawa spadkowego do kodeksu cywilnego Wolnego Miasta Krakowa¹

1. Wprowadzenie; 2. Kodyfikacja prawa sądowego w Wolnym Mieście Krakowie w latach 1815–1818;
3. Uchwalenie zasad prawa spadkowego do kodeksu cywilnego Wolnego Miasta Krakowa w 1818 r.;
4. Wnioski; 5. Podsumowanie.

Je dois encore ajouter que mon gouvernement m'ait autorisé de protester seulement si le comité législatif (ce qu'il ne fera pas, à ce que j'en suis déjà informé) s'avisait de vouloir introduire les codes français entiers ou des lois, ou de procédure, vu que non seulement ces codes se ressentent de plusieurs de fautes essentielles, surtout en matières de tutelle, de mariage et des hypothèques, mais que cette introduction prolongerait aussi un souvenir choquant de l'usurpation de Bonaparte.

Wilhelm Reibnitz²

1

Powołując 3 maja 1815 r. Wolne, Niepodległe i Ścisłe Neutralne Miasto Kraków, Austria, Rosja i Prusy nie zdecydowały, jakie prawo sądowe będzie w nim obowiązywało³. Jednocześnie jasno dały do zrozumienia, że nie akceptują *status quo* pozostałego w Krakowie po Księstwie Warszawskim, przynajmniej w zakresie

¹ Artykuł został przygotowany w ramach projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki nr 2017/27/B/HS5/01308.

² *Pomniki prawa Rzeczypospolitej Krakowskiej 1815–1818*, t. I: *Akta zasadnicze, protokoły Komisji Organizacyjnej*, wyd. W. Tokarz, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1932 [dalej: Tokarz], s. 161.

³ Traktat tzw. dodatkowy, dotyczący Krakowa zawarty przez Austrię, Prusy i Rosję, [w:] Tokarz, s. 3–9.

obowiązującego od 1810 r. francuskiego prawa cywilnego⁴. Dosłowny wyraz dał temu pruski rezydent w Krakowie baron Wilhelm Reibnitz, określając kodeksy francuskie „wstrząsającym wspomnieniem uzurpacji Bonapartego”⁵. Zgodnie z art. XII Konstytucji Rzeczypospolitej Krakowskiej z 3 maja 1815 r. to Zgromadzenie Reprezentantów miało zająć się ustanowieniem kodeksu cywilnego i kryminalnego oraz kształtem procedury. W tym celu Zgromadzenie miało powołać specjalny komitet, który w swoich pracach przygotowawczych miał wziąć pod rozwagę „miejscowość kraju i ducha jego mieszkańców” (*aux localités du pays et à l'esprit des habitants*)⁶. Do czasu uchwalenia nowych praw pozostawiono w mocy kodeksy obowiązujące dotychczas⁷, a więc francuski kodeks cywilny z 1804 r. (Kodeks Napoleona), kodeks procedury cywilnej z 1806 r., kodeks handlowy z 1807 r. oraz austriacki kodeks karny i procedury karnej z 1803 r. (Franciszkana), znowelizowany w Księstwie Warszawskim dekretem królewskim z 1810 r.⁸.

⁴ Obowiązkiwanie Kodeksu Napoleona rozciągnięto na tereny zabrane Austrii w 1809 r. od dnia 15 sierpnia 1810 r. – Dekret z 9 kwietnia 1810 r., Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego, Drukarnia Księży Pijarów, Warszawa 1810 [dalej: DPKW], t. 2, s. 220–221.

⁵ Tokarz, s. 161; W. Uruszczak, *Prawo francuskie w Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815–1846)*, [w:] *Szkice z dziejów ustroju i prawa. Poświęcone pamięci Ireny Malinowskiej-Kwiatkowskiej*, red. M. Kwiecień, M. Małecki, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1997, s. 94. Powołany cytat Reibnitza o „wstrząsającym wspomnieniu uzurpacji Bonapartego” wprowadził do nauki przedmiotu Franciszek Xawery Fierich (zob. niżej, przypis 16). Już ponad wiek temu postulował on kompleksową analizę „historii usiłowań reformy ustawodawstwa cywilnego i karnego, tak w Rzp. Krakowskiej, w Ks. Warszawskim jak i w Królestwie Polskim, po r. 1815” – F.X. Fierich, *Sąd trzeciej instancji i najwyższy sąd sejmowy na tle całokształtu organizacji sądownictwa Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815–1833)*, Nakładem Akademii Umiejętności, Kraków 1917, s. 170. Niniejszy artykuł stanowi kolejny przyczynek do tak ambitnej syntezy.

⁶ Tokarz, s. 12; W. Uruszczak, *op. cit.*, s. 93.

⁷ Urządzenie tymczasowe dla władz sądowniczych Wolnego Miasta Krakowa z 5 grudnia 1815 r., Dziennik Rozporządzeń Rządowych Wolnego, Niepodległego i Ściśle Neutralnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu, 1816, nr 1904, https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/117531/edition/110130/content?format_id=2 [dostęp 27.07.2021].

⁸ Dekret z 26 lipca 1810 r., DPKW, t. 2, s. 291–303; L. Pauli, *Austriacki kodeks karny z 1803 r. w Wolnym Mieście Krakowie (1815–1833)*, cz. 1, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 1968, z. 40, s. 21–23.

2

Decyzją Komisji Organizacyjnej⁹, której zadaniem było wprowadzenie w życie postanowień Konstytucji, do realizacji jej art. XII przystąpiono już na pierwszej nadzwyczajnej sesji Zgromadzenia Reprezentantów¹⁰, uroczyste inaugurowanej 22 stycznia 1816 r.¹¹. „Komitet przeznaczony do układania praw dla mieszkańców Wolnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu” (Komitet Prawodawczy) powołany został przez Zgromadzenie dzień później. W jego skład weszło siedmiu członków wybranych przez Zgromadzenie „przez ciche wota” oraz zgodnie z konstytucją – dwóch delegowanych członków Senatu. Z wyboru pochodzili profesorowie Wydziału Prawa Akademii: ks. Bonifacy Garycki, Adam Krzyżanowski, Walenty Litwiński i Mikołaj Hoszowski¹² oraz sędziowie zawodowi Józef Nikorowicz i Józef Januszewicz, a także sędzia pokoju ordynat myślowicki Stanisław Mieroszewski. Senat reprezentowali Kajetan Florkiewicz i Stanisław Zarzecki¹³. Po wykonaniu swojego zadania, tj. po wyborze Komitetu, Zgromadzenie zostało odroczone

⁹ W skład Komisji, powołanej na mocy art. VII traktatu z 3 maja 1815 r., wchodził trzech rezydenci mocarstw opiekuńczych: Austrii (hrabia Józef de Sweerts-Spork), Rosji (hrabia Ignacy Miączyński) i Prus (wspomniany już baron Wilhelm Reibnitz) oraz dobrani przez nich na pierwszej sesji 12 października 1815 r. trzej przedstawiciele obywateli Wolnego Miasta Krakowa: hrabia Feliks Grodzicki (reprezentant szlachty), ksiądz Wincenty Łańcucki (reprezentant duchowieństwa) i Walenty Bartsch (reprezentant mieszczan). Tym ostatnim „głos stanowczy” przysługiwał jednak tylko w sytuacji całkowitej rozbieżności głosów rezydentów – Tokarz, s. 31–36; S. Wachholz, *Rzeczpospolita Krakowska. Okres od 1815 do 1830 r.*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1957, s. 133–135.

¹⁰ Tokarz, s. 76–77. W literaturze przedmiotu określa się nadzwyczajne sesje Zgromadzenia Reprezentantów zwoływane w celu realizacji art. XII Konstytucji jako „nadzwyczajne Sejmy prawodawcze” (zob. np. W.M. Bartel, *Ustrój i prawo Wolnego Miasta Krakowa 1815–1846*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1976, s. 63–64; L. Pauli, *op. cit.*, s. 27). W protokole Komisji Organizacyjnej z 22 października 1817 r. mowa jest o „sesji nadzwyczajnej (*séance extraordinaire*)”, a w protokole z 30 grudnia 1817 r. – o „zgromadzeniu zwołanym nadzwyczajnie (*l'assemblée convoquée extraordinairement*)” – Tokarz, s. 395 i 455. Ten ostatni zwrot w piśmie Komisji Organizacyjnej do Senatu z dnia 30 grudnia 1817 r. przetłumaczony został jako „Sejm extraordinarynie zwołany”, a termin „Sejm Prawodawczy” stosowany jest w relacji „Gazety Krakowskiej” z nadzwyczajnej sesji Zgromadzenia Reprezentantów w 1818 r. – zob. niżej, przypisy 55 i 56.

¹¹ „Gazeta Krakowska” 1816, nr 9, s. 107–108. Skany poszczególnych numerów „Gazety Krakowskiej” są dostępne w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/78940> [dostęp: 3.09.2021].

¹² Litwiński i Hoszowski byli jednocześnie sędziami zawodowymi, a Krzyżanowski i Florkiewicz – adwokatami.

¹³ „Gazeta Krakowska” 1816, nr 10, s. 119–120; L. Pauli, *op. cit.*, s. 27.

„do czasu nieoznaczonego”, rozumianego jako niezbędny Komitetowi do wykonania powierzonej mu pracy kodyfikacyjnej¹⁴.

Ponieważ Zgromadzenie Reprezentantów nie uchwaliło procedury prac Komitetu Prawodawczego, 16 lutego 1816 r. Komisja Organizacyjna okrojowała dla niego specjalną instrukcję¹⁵. Została ona przygotowana przez Reibnitza, który z ramienia Komisji od początku czuwał nad przebiegiem prac kodyfikacyjnych¹⁶. Poza wstępem o charakterze historycznoprawnym, instrukcja zawierała konkretne wytyczne w formie czterech zestawów pytań, dotyczących materii kolejno kodeksu cywilnego, karnego, procedury cywilnej i procedury karnej¹⁷. Ponadto „w celu przyspieszenia prac” członkowie Komitetu zostali zobligowani do odbywania posiedzeń trzy razy w tygodniu, w tym do cotygodniowego raportowania swoich postępów na spotkaniu z Komisją Organizacyjną. Komitet miał też wybrać swojego przewodniczącego¹⁸ oraz zastępców członków. Do wsparcia prac Komitetu „z ramienia Komisji”, a więc wbrew art. XII Konstytucji, powołani zostali także sędziowie Jakub Mąkolski, Franciszek Piekarski i Bernard Dwernicki¹⁹.

Merytoryczne wytyczne Komisji w zakresie prawa cywilnego w znacznym stopniu dotyczyły prawa spadkowego, które było przedmiotem siedmiu z 23 pytań²⁰. Komisarze pytali w nich o dopuszczenie spadkobrania ustawowego wstępnych (pytanie 6)²¹, zasięg prawa reprezentacji w linii bocznej (pytanie 7)²², rozróż-

¹⁴ „Gazeta Krakowska” 1816, nr 10, s. 121.

¹⁵ Tokarz, s. 103.

¹⁶ Już w instrukcji dla Komisji Organizacyjnej z 4 lipca 1815 r. zalecono przyszłemu komitetowi prawodawczemu lekturę pracy Reibnitza pt. *Versuch über das Ideal einer Gerichtsordnung*. Zalecenie to zostało zrealizowane w instrukcji z 16 lutego 1816 r. – Tokarz, s. 18 i 108. Na szczególną rolę Wilhelma Reibnitza w pracach kodyfikacyjnych w Wolnym Mieście Krakowie zwrócił już uwagę F.X. Fierich, *op. cit.*, s. 170–173. W tym kontekście na uwagę zasługuje opublikowany przez Władysława Sobocińskiego memoriał Jana Wincentego Bandtkiego z 1815 r. *Mysł o zmianie prawodawstwa krajowego*, w którym powołuje się on na pozytywną ocenę prawa francuskiego w ww. dziele Reibnitza – W. Sobociński, *Jan Wincenty Bandtkie obrońcą Kodeksu Napoleona*, „Rocznik Lubelski” 1960, t. 3, s. 168–169. Szersze opracowanie tego zagadnienia wykracza jednak poza ramy niniejszego artykułu.

¹⁷ Tokarz, s. 104–108.

¹⁸ Został nim Mieroszewski.

¹⁹ Tokarz, s. 108.

²⁰ Pełny ich katalog w polskim tłumaczeniu podaje W. Uruszczak, *op. cit.*, s. 94–95.

²¹ Zob. art. 731 i 746 CN/KN (*Code Napoléon, édition originale et seule officielle*, Paris 1807; *Kodex Napoleona z przypisami*, t. I–II, Drukarnia Księży Pijarów, Warszawa 1808). *Code Napoléon* nie przewidywał ograniczeń w dziedziczeniu przez wstępnych, którzy przychodzili do spadku w braku zstępnych spadkodawcy (rodzice w zbiegu z rodzeństwem).

²² Zob. art. 742 CN/KN, który ograniczał zasadę reprezentacji do zstępnych rodzeństwa spadkodawcy.

nienie pochodzenia dóbr podlegających dziedziczeniu (pytanie 8)²³, rozróżnienie spadkobrania dalszych krewnych rodzonych (*parents germains*) i przyrodnich po matce lub ojcu (*parents utérins ou consanguins*) (pytanie 9)²⁴, dziedziczenie wzajemne małżonków (pytanie 10)²⁵, wysokość części obowiązkowej (*portion légitime*) dla dziedziców koniecznych (*héritiers nécessaires*) (pytanie 11)²⁶ oraz potrzebę istnienia dożywocia (*advitalité*) (pytanie 12)²⁷. Kwestie te były przedmiotem prac Komitetu i zostały uwzględnione w przygotowanych wspólnie z Komisją zasadach prawa²⁸.

Nieprędko jednak ingerencja Komisji Organizacyjnej w prace kodyfikacyjne doprowadziła do satysfakcjonujących ją rezultatów. W rzeczywistości zalecenia Reibnitza zostały zignorowane przez Komitet, który samodzielnie kontynuował prace nad projektami poszczególnych kodeksów²⁹. W rezultacie 13 lipca 1816 r., ponownie z inicjatywy pruskiego kolegi, rezydenci podjęli wprost decyzję o zmianie samego przedmiotu prac Komitetu Prawodawczego. Jego rola projektodawcy została ograniczona do przygotowania konkretnych założeń (zasad) do poszczególnych kodeksów w formie pytań prawnych, które miały być przedmiotem dyskusji i rozstrzygnięcia na nadzwyczajnej sesji Zgromadzenia Reprezentantów. Dopiero tak uchwalone zasady miały stać się podstawą przygotowania finalnych projektów ustaw. Zostałoby to jednak powierzone nowo wybranemu komitetowi

²³ Zob. art. 732 CN/KN, który odrzucał fundamentalne dla prawa zwyczajowego zróżnicowanie porządku dziedziczenia ze względu na naturę i pochodzenie dóbr.

²⁴ Zob. art. 733 i 752 CN/KN. *Code Napoléon* przewidywał dziedziczenie wstępnych oraz krewnych bocznych (*parents collatéraux*) z podziałem na linię: ojczyzną (*ligne paternelle*) i macierzystą (*ligne maternelle*), z których każdej przypadała połowa spadku. Wszyscy oni dziedziczyli w ramach swojej linii. Zasada ta obowiązywała wszystkich ww. krewnych z wyjątkiem rodzeństwa z tego samego łoża (*germains*). Zgodnie bowiem z art. 752 CN/KN rodzony brat lub siostra spadkodawcy dziedziczyli w obu liniach jednocześnie.

²⁵ Zob. art. 723 i 767 CN/KN. Kodeks Napoleona zaliczał małżonka, wraz z dziećmi naturalnymi i państwem (w tekście pierwotnym – „Republiką”) do spadkobierców nieporządkowych (*successieurs irrégulières*). Współmałżonek dziedziczył z ustawy dopiero w braku krewnych i dzieci naturalnych.

²⁶ *Code Napoléon* jako zabezpieczenie praw dziedziców koniecznych (*héritiers réservataires*) przewidywał rezerwę (*réserve héréditaire*) – zob. art. 913 i nast. CN/KN. Terminy użyte w pytaniu 11, tj. *portion légitime* oraz *héritiers nécessaires* mają charakter bardziej ogólny i obejmują zarówno instytucję rezerwy, jak i zachowku.

²⁷ Tokarz, s. 105.

²⁸ Zob. niżej, s. 5–6.

²⁹ S. Wachholz, *op. cit.*, s. 268. 5 kwietnia 1816 r. Miosroszewski poinformował Komisję, że ze względu na inne obowiązki swoich członków Komitet jest w stanie spotykać się nie trzy, ale tylko raz w tygodniu. Dołoży jednak starań, aby zwiększyć liczbę spotkań do dwu, z czego wynikał jasny wniosek, że nie starczy już czasu na wspólne spotkanie z Komisją – Tokarz, s. 128–129.

lub nawet indywidualnym kodyfikatorom, co jednoznacznie wyrażało niezadowolenie Komisji z dotychczasowej współpracy z Komitetem³⁰.

Pomimo tak jednoznacznego stanowiska Komisji, Komitet przez następne kilka miesięcy kontynuował powierzone mu przez Zgromadzenie Reprezentantów zadanie. Wywiązał się z niego 22 listopada 1816 r., przedkładając Komisji do zatwierdzenia „swoj projekt [co do] podstaw kodeksu cywilnego i karnego na 115 stronach”³¹. W świetle zarówno opublikowanych przez Waclawa Tokarza protokołów Komisji Organizacyjnej, jak i niepublikowanych dotychczas rękopisów protokołów wspólnych obrad Komisji i Komitetu, tzw. protokołów prawodawczych (*Prothocols legislatifs*)³² można przyjąć, iż w rzeczywistości Komitet przygotował i przedłożył Komisji projekty kodeksów, a nie jedynie ich założenia (zasady), jak chciał tego Reibnitz³³. Ten ostatni postawił jednak na swoim i na pierwszym posiedzeniu prawodawczym Komisji i Komitetu 13 grudnia 1816 r. zapadła decyzja, iż przygotowany przez Komitet projekt kodeksu cywilnego (*Code redigé par le Comité legislatif*) będzie jedynie podstawą dla sformułowania zasad przyszłej kodyfikacji cywilnej w formie pytań prawnych dla Zgromadzenia Reprezentantów³⁴. Prace Komisji i Komitetu nad tymi pytaniami – jak i pytaniami do pozostałych kodeksów – trwały przez kolejne pięć miesięcy, w czasie których odbyły się 24 wspólne posiedzenia prawodawcze³⁵.

Wymuszony charakter współpracy Komitetu z Komisją miał swoje odzwierciedlenie w przebiegu zwyczajnego Zgromadzenia Reprezentantów w lutym 1817 r.

³⁰ Tokarz, s. 161; W. Uruszczak, *op. cit.*, s. 94.

³¹ Tokarz (s. 211) podaje tekst: „Le comité législatif présente son projet des bases des codes: civil et criminel en 115 feuilles”, pomijając nieczytelne słowo. Może je odczytać jako *quant*, co sugerowałoby, że pierwotnie protokolant chciał napisać: „Le comité législatif présente son projet quant á des bases des codes”, Archiwum Narodowe w Krakowie, zespół 29/200: „Archiwum Wolnego Miasta Krakowa” (dalej: ANK), sygn. WMK I-3: Protokoły Komisji Organizacyjnej od 2 kwietnia do 17 grudnia 1816 r., s. 185. Niestety projektu tego nie udało się znaleźć w aktach Komisji Organizacyjnej oraz Senatu (nie znalazł go tam już Waclaw Tokarz). Z protokołu z 22 listopada 1816 r. wynika jedynie, że Komisja zleciła jego tłumaczenie na francuski i niemiecki. Jego dalsze losy nie są znane.

³² ANK, WMK I-8: Protokoły prawodawcze.

³³ Koncepcję o istnieniu zaawansowanego projektu kodyfikacji potwierdza zarówno wniosek Mieroszewskiego złożony 8 stycznia 1818 r. na Sejmie Prawodawczym (zob. niżej), jak i polemizująca z nim nota Reibnitsa z 12 stycznia 1818 r. Zauważa w niej on, iż uwzględnienie wniosku Mieroszewskiego stanowiłoby cofnięcie się do stanu z 1816 r, kiedy to już można było przedstawić reprezentantom projekt kodeksów do dyskusji (Tokarz, s. 465–466).

³⁴ ANK, WMK I-8, s. 1–2. Niestety z protokołu nie dowiadujemy się właściwie nic o treści projektu Komitetu, poza stwierdzeniem, że projektowany przez niego kodeks składał się z trzech części „według porządku przyjętego w kodeksie austriackim”, tj. ABGB.

³⁵ Tokarz, s. 217; S. Wachholz, *op. cit.*, s. 268; ANK, WMK I-8, s. 1–92.

Komisja, uprzedzając spodziewane skargi Komitetu, nie wyraziła wówczas zgody na złożenie przez niego sprawozdania z dotychczasowych prac kodyfikacyjnych, niedwuznacznie informując Legislatywę, iż nie zostały one jeszcze ukończone³⁶. W obronie swojego Komitetu wystąpił jednak Adam Krzyżanowski – i tak biorący czynny udział w Zgromadzeniu jako reprezentant delegowany z Akademii Krakowskiej³⁷. Wskazał on, iż przyczyną opieszałości Komitetu są kolejne ingerencje Komisji niezgodne z art. XII Konstytucji, przede wszystkim odstąpienie od przygotowania przez Komitet projektów kodeksów. Ze względu na omnipotencję rezydentów, skarga ta nie mogła jednak przynieść rezultatu³⁸. Wspólne prace Komisji i Komitetu trwały więc dalej – do 24 kwietnia 1817 r., kiedy odbyło się ostatnie posiedzenie prawodawcze i zestaw pytań prawnych dla Zgromadzenia został przyjęty³⁹. Powołał się na to Józef de Sweerts-Sporck w swojej nocie z 11 lipca 1817 r., proponując zwołanie nadzwyczajnej sesji Zgromadzenia Reprezentantów na dzień 26 sierpnia 1817 r.⁴⁰. Ostatecznie jednak decyzja Komisji o zwołaniu reprezentantów na dzień 20 października 1817 r. zapadła 30 sierpnia 1817 r., gdyż dopiero wówczas Sweerts-Sporck przedstawił dokumenty ratyfikujące przez Austrię rozwinięcie art. XIII Konstytucji⁴¹.

W ślad za decyzją o zwołaniu Zgromadzenia Komisja przesłała do Senatu „do urzędowego użycia” wydruk ułożonych wraz z Komitetem pytań prawnych dla Sejmu⁴². Liczył on 40 stron, na których w dwu kolumnach umieszczone było 297 pytań po łacinie i po polsku. W pierwszej kolejności następowało 130 pytań z prawa cywilnego. Podzielone były one na części oraz tytuły. W „części I. o Osobach” znalazły się tytuły: „I. O prawach ściągających się do przymiotów osobistych” (9 pytań); „II. O Prawach Mażeńskich” (8 pytań); „III. O Prawach między Rodzicami i Dziećmi” (7 pytań); „IV. O Przysposobieniu” (1 pytanie);

³⁶ Tokarz, s. 238.

³⁷ „Gazeta Krakowska” 1817, nr 14, s. 158.

³⁸ „Gazeta Krakowska” 1817, nr 17, s. 197; H. Meciszewski, *Do historii ustawodawstwa karnego tudzież Sejmów Prawodawczych byłej Rzpltej Krakowskiej. Odpowiedź na objaśnienie artykułu wstępnego w N. 200 Czasu z strony Redakcyi dane*, Drukarnia „Czasu”, Kraków 1849, s. 16–18.

³⁹ ANK, WMK I-8, s. 89 i 92.

⁴⁰ Tokarz, s. 341.

⁴¹ Tokarz, s. 370–371; ANK, WMK V-1: Akta ogólne Senatu, s. 663. Zarówno z protokołu Komisji, jak i z pisma Komisji Organizacyjnej do Senatu z 30 sierpnia 1817 r. jednoznacznie wynika, iż przyczyną opóźnienia w zwołaniu Sejmu Prawodawczego było oczekiwanie rezydentów na ratyfikację przez Wiedeń przyjętych przez rezydentów już 17 lutego 1817 r. zmian w treści art. XIII Konstytucji (ANK, WMK I-7: Protokoły rozwinięcia konstytucji, s. 32), a nie przedłużanie się prac Komitetu Prawodawczego.

⁴² Pismo Komisji Organizacyjnej do Senatu z 25 września 1817 r., ANK, WMK V-1, s. 669.

„V. o Opiekach” (4 pytania). W „części II” znalazły się tytuły: „VI. o Rzeczach” (4 pytania); „VII. o Zastawie” (6 pytań); „VIII. o Służebnościach” (1 pytanie); „IX. o Testamentach i Spadkach” (24 pytania); „X. o Wspólności między Małżonkami” (1 pytanie); „XI. o Umowach w ogólności” (6 pytań); „XII. o Darowiznach” (8 pytań); „XIII. o Pożyczeniu” (13 pytań); „XIV. o Pełnomocnictwie” (7 pytań); „XV. o Przedarzy i kupnie, tudzież o kontrakcie arendy” (13 pytań); „XVI. o Umowie Spółki i Losu” (4 pytania); „XVII. o Przedawnieniu” (14 pytań)⁴³. Dalej następowały 44 pytania „co do postępowania Sądowego”⁴⁴, 83 pytania „z Kodexu Kryminalnego”⁴⁵, 7 pytań „o Defraudacy i Kontrabandzie”⁴⁶ oraz 33 „Pytania z Kodexu Postępowania Kryminalnego”⁴⁷.

Zwołany 20 października 1817 r. Sejm Prawodawczy nie przystąpił jednak do odpowiedzi na przygotowane dla niego pytania, gdyż ze względu formalnych „nie przyszedł do skutku”⁴⁸. Reprezentanci zgromadzeni na inauguracji sprzeciwili się jego zawiązaniu, wskazując, iż zostali wybrani/delegowani na Zgromadzenie zwyyczajne, które odbyło się i zostało rozwiązane w lutym 1817 r. W konsekwencji ich mandaty wygasły, gdyż „sama Wysoka Komisja Organizacyjna w reskrypcie swoim wyrzekła, iż charakter i urząd reprezentanta trwa tylko do końca Sejmu”⁴⁹. W tej sytuacji Komisja musiała przyznać się do błędu i decyzją z 22 października nakazała rozwiązać Zgromadzenie⁵⁰. Jednocześnie zleciła Senatowi Rządzącemu przeprowadzenie wyborów oraz zwołanie kolejnej nadzwyczajnej sesji Zgromadzenia na dzień 7 stycznia 1818 r.⁵¹ Nastąpiło to uniwersałem z 13 grudnia 1817 r., w którym Senat wezwał na Sejm reprezentantów wybranych w poszczególnych gminach i delegowanych przez korporacje (Kapitułę i Akademię). Ponadto do udziału w obradach dopuszczono także „z głosem doradczym” tych członków Komitetu Prawodawczego, którzy nie zasiedli w nowym Zgromadzeniu jako reprezentanci⁵².

⁴³ ANK, WMK V-1, s. 671–696.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 697–711.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 713–724.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 725.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 727–730.

⁴⁸ H. Meciszewski, *op. cit.*, s. 21.

⁴⁹ Raport Senatu dla Komisji z 20 października 1817 r., ANK, WMK V-1, s. 893–894. Dodatkowo nierozstrzygnięta pozostawała kwestia, czy w Zgromadzeniu nadzwyczajnym winni zasiadać reprezentanci wybrani na to Zgromadzenie w styczniu 1816 r., gdyż zostało ono tylko odroczone. Szerzej zob. H. Meciszewski, *op. cit.*, s. 19–27.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 25.

⁵¹ Zarządzenie Senatu z 24 października 1817 r., ANK, WMK V-1, s. 945–947.

⁵² Uniwersał zwołujący nadzwyczajne Zgromadzenie Reprezentantów z 13 grudnia 1817 r., ANK, WMK V-1, s. 949.

Na posiedzeniu 22 października 1817 r. Komisja Organizacyjna zatwierdziła także procedurę postępowania na sesjach nadzwyczajnych Zgromadzenia⁵³. W ślad za tym Reibnitz przygotował szczegółowy plan prac Sejmu Prawodawczego nad zasadami do przyszłych kodyfikacji, który został zatwierdzony przez Komisję 30 grudnia 1817 r.⁵⁴. Uwzględniając zaistniałe już fakty, w pięciu punktach przewidywał on, iż: (1) Zgromadzenie wybiera Komitet Prawodawczy, co nastąpiło w styczniu 1816 r.; (2) Komitet wspólnie z Komisją Organizacyjną „ułoży pytania w formie rozdzielnej (*disjonctive*) co do materii najpoważniejszych względem prawodawstwa tak cywilnego i kryminalnego jako i procedury, osobliwie zaś co do przedmiotów względnie których kodexa narodów cywilizowanych najistotniej się różnią”, co nastąpiło na przełomie lat 1816/1817; (3) „Reprezentacja zwołana ad hoc zadecyduje pytania te większością głosów i wolnością nieczem nieścieśnioną przez wybór jednej lub drugiej alternatywy pytania”; (4) Zgromadzenie wybierze nowy komitet (Komitet Redakcyjny), „któremu redakcja kodexów powierzona zostanie”; (5) Komitet Prawodawczy „czuwać będzie”, aby w kodeksach przygotowanych przez Komitet Redakcyjny „nic przeciwnego” zasadom uchwalonym przez Zgromadzenie „przyjętym nie zostało”⁵⁵.

Po tak starannych przygotowaniach 7 stycznia 1818 r. nastąpiło uroczyste i niezakłócone niespodziewanymi zdarzeniami otwarciu Sejmu Prawodawczego⁵⁶. Jednak już następnego dnia doszło do sporu pomiędzy Komisją Organizacyjną a Komitetem Prawodawczym. Wbrew polityce faktów dokonanych prowadzonej przez Reibnitza, Komitet nadal domagał się umożliwienia mu wykonania swojego zadania do końca, czyli przygotowania projektów kodeksów i poddania ich pod głosowanie Sejmu. Mieroszewski jako przewodniczący Komitetu wystąpił więc z wnioskiem o uchwałę Zgromadzenia w tej sprawie. Mimo poparcia wniosku przez innych reprezentantów, przewodniczący obradom senator Mikołaj Hoszowski odmówił poddania wniosku Mieroszewskiego pod głosowanie. Zgodził się natomiast na przekształcenie go w prośbę Zgromadzenia do Komisji Organizacyjnej⁵⁷. Odpowiedź tej ostatniej udzielona na posiedzeniu 12 stycznia 1818 r. była

⁵³ Tokarz, s. 395.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 452.

⁵⁵ Tokarz, s. 455–457; Pismo Komisji Organizacyjnej do Senatu z dnia 30 grudnia 1817 r., ANK, WMK V-2: Akta ogólne Senatu, s. 1–7.

⁵⁶ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 5, s. 49–51. Ponieważ nie zachowały się protokoły posiedzeń Sejmu, przebieg debaty i głosowań nad poszczególnymi zasadami można przedstawić jedynie na podstawie sprawozdań zamieszczonych w „Gazecie Krakowskiej”.

⁵⁷ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 6, s. 61–63; Pismo Prezydującego Zgromadzenia Reprezentantów do Senatu z 8 stycznia 1818 r., ANK, WMK V-2, s. 11–13; Tokarz, s. 462–465 (francuskie tłumaczenie dla Komisji).

polubowna. Nakazywała uchwalanie zasad, ale jednocześnie zezwalała na zmianę planu Reibnitzta i powierzenie Komitetowi Prawodawczemu ukończenia przygotowywanych przez niego projektów kodeksów. Natomiast Sejm miał „kazać złożyć sobie Kodexa redagowane, i dopilnować, iżby się w nie niewcisnęły Ustawy przeciwne, przyjętym przez decyzję kwestii [rozstrzygnięcie pytań – P. M.] zasadom”⁵⁸.

Nadzwyczajna sesja Zgromadzenia, trwająca do 3 marca 1818 r., zasługuje na miano Sejmu Prawodawczego, gdyż w toku 23 dni jego prac⁵⁹ reprezentanci odpowiedzieli na przedstawione im 297 pytań prawnych i uchwalili 297 zasad⁶⁰ „do Kodeksów Prawa Cywilnego, Kryminalnego i Procedury z art. XII Konstytucji krajowi temu nadanej ułożyć się mających”⁶¹. Po zakończeniu prac nad zasadami prawa, marszałek Hoszowski przypominał Izbie wytyczne Komisji Organizacyjnej dotyczące dalszych prac kodyfikacyjnych. Zgodnie z nimi Sejm zobowiązał Komitet Prawodawczy, przemianowany na Komitet Redakcyjny, do przygotowania poszczególnych kodeksów zgodnie z przyjętymi zasadami prawa. W celu usprawnienia prac do składu Komitetu dołączono hrabiego Antoniego Stadnickiego, ks. Matusza Dubieckiego, Józefa Sołtykowicza, Feliksa Słotwińskiego i Leona Chwalibogowskiego. Gotowe projekty kodeksów Komitet miał przedstawić Zgromadzeniu do uchwalenia na następnej sesji, która została odroczone „na czas nieograniczony”, a uchwalone zasady zostały przesłane Senatowi Rządzącemu⁶².

Sejm Prawodawczy 1818 r. zdawał się ważnym krokiem na drodze do wprowadzenia w Rzeczypospolitej Krakowskiej własnych kodyfikacji. Uchwalone zasady zostały w czerwcu przyjęte z aprobatą przez Komisję Organizacyjną, która zgłosiła tylko jedną uwagę merytoryczną⁶³, a na grudniowym Zgromadzeniu Reprezentantów Senat wyraził oczekiwanie, że Komitet Redakcyjny niebawem ukończy swoją pracę⁶⁴. W rzeczywistości jednak ani w roku 1818, ani w latach następnych przygo-

⁵⁸ Tokarz, s. 460; „Gazeta Krakowska” 1818, nr 6, s. 64.

⁵⁹ 13, 14, 15, 19, 20, 22, 23, 26 i 27 stycznia; 5, 6, 9, 10, 12, 16, 17, 19, 20, 24, 26 i 27 lutego; 2 i 3 marca 1818 r.

⁶⁰ Odpowiedzi przez nadzwyczajne prawodawcze Zgromadzenie Reprezentantów roku 1818. na pytania przez Rządzący Senat przy Reskrypcie de dato 13. Grudnia 1817. do Nr 3732 przysłane – Uchwalone, ANK, WMK V-2, s. 63–95 (rękopis). Dotychczasowe opracowania (L. Pauli, *op. cit.*, s. 27; W.M. Bartel, *op. cit.*, s. 101; W. Uruszczak, *op. cit.*, s. 96) błędnie podają ogólną liczbę 295 zasad, w tym 128 zasad prawa cywilnego, gdy w rzeczywistości uchwalono ich 130. Z przypisów w tych pracach wynika, iż źródłem tej wiadomości były ustalenia Hilarego Meciszewskiego (H. Meciszewski, *op. cit.*, s. 28).

⁶¹ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 5, s. 49;

⁶² „Gazeta Krakowska” 1818, nr 44, s. 521–522; Pismo Prezydującego Zgromadzenia Reprezentantów do Senatu z 3 marca 1818 r., ANK, WMK V-2, s. 61–62.

⁶³ Tokarz, s. 532.

⁶⁴ L. Pauli, *op. cit.*, s. 34.

towywane kodyfikacje nie zostały ukończone, a Komitet ograniczył się jedynie do złożenia projektów kilku ustaw szczególnych⁶⁵. Dopiero w 1826 r., następca Mieroszewskiego na stanowisku przewodniczącego Józef Nikorowicz oficjalnie przyznał, że Komitet Redakcyjny nie jest w stanie wykonać powierzonego mu zadania i zaproponował jego reformę⁶⁶. Nie przyniosło to jednak poprawy sytuacji i ostatecznie Komitet został rozwiązany w 1833 r., a w Wolnym Mieście Krakowie do końca jego istnienia stosowano kodeksy odziedziczone po Księstwie Warszawskim⁶⁷.

3

Debata Sejmu prawodawczego nad pytaniami do zasad prawa spadkowego zebranymi w tytule IX „o Testamentach i Spadkach” rozpoczęła się na posiedzeniu dnia 19 stycznia, od pytania o dopuszczenie ustnej formy testamentu⁶⁸. Za jej wprowadzeniem opowiedział się ksiądz Mateusz Dubiecki, argumentując, iż jest ona niezbędna ze względu na niepiśmienność większości mieszkańców Wolnego Miasta. Przeciwnego zdania był sędzia Mąkolski, który podniósł, iż dozwoleństwo testamentów ustnych otwiera drogę do „znacznych procesów”, „a włościanie nie umiejący czytać i pisać mogą czynić testamenta przed Sądem Pokoju”. W tajnym głosowaniu większość reprezentantów poparło Dubieckiego (17 przeciwko 14) i Izba uchwaliła, iż „oprócz testamentów pisemnych dopuszczone także będą testamenta słowne” (zasada 1)⁶⁹. Jednogłośnie przyjął natomiast Sejm, że „osoby zakonne w przypadkach szczególnych, jako to zniesionego zakonu, fundacji, klasztoru, albo gdy posiadają beneficja lub też dochody do świeckiego urzędu przywiązane, mogą testamentem rozporządzać o swoim majątku” (zasada 2)⁷⁰.

Przedmiotem szerszej debaty była kwestia ograniczenia zdolności testowania uznanemu sądownie marnotrawcy, którą Komitet radził ograniczyć do poło-

⁶⁵ S. Wachholz, *op. cit.*, s. 271. Analiza przyczyn tego stanu rzeczy wykracza poza ramy niniejszego opracowania, ale w świetle przedstawionych źródeł z okresu 1815–1818 najbardziej trafna wydaje się ocena przedstawiona przez Szczęsnego Wachholza, który fiasko procesu kodyfikacyjnego wiąże z zakończeniem działalności Komisji Organizacyjnej (co nastąpiło w sierpniu 1818 r.).

⁶⁶ *Ibidem*, s. 271–272.

⁶⁷ L. Pauli, *op. cit.*, s. 35–36.

⁶⁸ Nie znanej Kodeksowi Napoleona. Zob. art. 969 CN/KN.

⁶⁹ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 11, s. 122; ANK, WMK V-2, s. 67.

⁷⁰ *Ibidem*. Zob. art. 902 CN/KN. *Code Napoléon*, zgodnie z zasadą powszechności prawa (art. 6 i 7 CN/KN), nie ograniczała zdolności testowania duchownych, w przeciwieństwie do obowiązującego w Krakowie do 1810 r. austriackiego Kodeksu Zachodniogalicyskiego (KZ), który przyznawał ją tylko w wyjątkowych sytuacjach (§ 367 cz. II KZ).

wy majątku. Profesor Litwiński wbrew tej opinii, a zgodnie z *Code Napoléon*⁷¹, opowiedział się za pozostawieniem marnotrawcy pełnej zdolności, wskazując, iż „kuratela nie może się rozciągać poza okres życia człowieka [...] nie może zaś być skrzywdzenie dzieci i koniecznych dziedziców, bo dla tych jest prawem zabezpieczona cześć obowiązkowa”. Stanowiska Komitetu bronił natomiast sędzia Mąkolski, powołując się na ochronę interesu rodziny potencjalnie skonfliktowanej z marnotrawcą, oraz profesor Feliks Słotwiński, wskazując, iż „dobro publiczne tego wymaga, aby każdy obywatel i mieszkaniec, majątkiem swoim najrozumniej rozporządzał, o tem zaś który sądownie za marnotrawcę jest uznanym, dorozumieć się należy, iż majątkiem swoim rozumnie rozporządzać nie może”. Ostatecznie Izba przewagą czterech głosów odrzuciła opinię Komitetu i uchwaliła, iż „uznany sądownie za marnotrawcę, może testamentarnie całym swoim majątkiem rozporządzać” (zasada 3)⁷².

Na posiedzeniu 19 stycznia, bez przeprowadzania debaty przyjęto jednomyślnie jeszcze cztery zasady. Trzy dotyczyły substytucji, która będąc „wzorcową” instytucją *ancien régime* w Kodeksie Napoleona zagrożona była sankcją nieważności bezwzględnej⁷³. W pierwszej z nich Sejm uchwalił, iż „substytucja fideikomisoryjna nie ma miejsca dalej nad drugi stopień substytucji” (zasada 5)⁷⁴, w drugiej, że „rodzice co do majątku po nich zostać się mającego, mogą robić pupilarną substytucję na taki przypadek, gdyby ich dziecię umarło przed rokiem 14, albo w niemożności zrobienia testamentu” (zasada 6), a w trzeciej, że „takowa substytucja nie może mieć miejsca, co do majątku, któryby skądinąd dziecięciu przypadł” (zasada 7)⁷⁵. Ostatnią zaś zasadą przyjętą pierwszego dnia prac nad prawem spadkowym była reguła ustalająca, iż „spadek bez poprzedzającego sądowego przyznania, nie można w posiadanie obejmować, legata zaś można” (zasada 8)⁷⁶. Także ona była sprzeczna z systemem dziedziczenia przyjętym w *Code Napoléon*, gdzie fundamentalne znaczenie miała instytucja wwiązania (*saisine*) dziedziców prawnych (*héritiers légitimes*) w spadek, co następowało z mocy samego prawa z chwilą

⁷¹ Zob. art. 513 CN/KN, który enumeratywnie wyliczając zakres ograniczenia zdolności do czynności prawnych marnotrawcy (*prodigue*), nie wymienia testowania.

⁷² „Gazeta Krakowska” 1818, nr 11, s. 122–123; ANK, WMK V-2, s. 67.

⁷³ Zob. art. 896 CN/KN. Wyjątkiem były substytucje pierwszego stopnia między najbliższymi krewnymi przewidziane w art. 1048 i 1049 CN/KN, tzw. substytucje dozwolone (*substitution permises*). Art. 898 CN/KN dopuszczał także substytucję pospolitą (*substitution vulgaire*), która nie ogranicza swobody testowania spadkobiercy.

⁷⁴ Zasada 4 tytułu „o Testamentach i Spadkach” została uchwalona dopiero 5 lutego.

⁷⁵ Kodeks Napoleona nie dopuszczał także substytucji pupilarnych.

⁷⁶ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 11, s. 122–123; ANK, WMK V-2, s. 67. Zob. § 797 ABGB.

śmierci spadkodawcy⁷⁷. Natomiast legatariusze mogli wejść w posiadanie zapisów dopiero po ich wprowadzeniu w posiadanie przez dziedziców lub sąd⁷⁸.

20 stycznia obrady rozpoczęto od kwestii ograniczenia swobody testowania ze względu na prawa dziedziców koniecznych. W pierwszej kolejności zgodnie z opinią Komitetu Izba uchwaliła, iż „testament, jeżeli testator jednego dziedzica koniecznego, lub wszystkie dzieci milczeniem pominął, nie upada, lecz dziedzice konieczni, czy jeden, lub więcej mają prawo czynić w sądzie o część obowiązkową” (zasada 9), oraz, że „gdy z pomiędzy kilkorga dzieci, jedno w testamencie, co do udziału spadku opuszczone zostanie, testament przez to nie staje się nieważnym, lecz wolno opuszczonemu czynić w sądzie o część obowiązkową” (zasada 10)⁷⁹. Obie powyższe zasady w zakresie samej swobody testowania były zgodne z przepisami Kodeksu Napoleona, który pozostawiał testatorowi pełną swobodę w zakresie kształtowania treści swojej ostatniej woli⁸⁰. Jednak podobnie jak to miało już miejsce w przypadku zasady 8, wskazywały one na odejście od przyjętego w *Code Napoléon* sytemu rezerwy na rzecz obowiązującego w prawie austriackim sytemu zachowku.

W toku debaty nad zabezpieczeniem praw dziedziców koniecznych aktywnie głos zabierał profesor Słotwiński. Sprzeciwił się między innymi opinii Komitetu zrównującej wysokość części obowiązkowej małoletnich z pełnoletnimi, tak jak to miało miejsce w Kodeksie Napoleona⁸¹. Jak twierdził, „obowiązki prawne Rodziców względem dzieci, kończą się pełnoletniością tychże dzieci, a zaprzeczyć nie można, iż małoletni, aby był wychowywanym i do pożycia obywatelskiego usposobionym, tudzież do wszelkich wyższych celów uzdatnionym, więcej potrzebuje, jak pełnoletni”. Zgodził się z nim kolega z Wydziału Prawa profesor Litwiński, dodając, iż „rodzice równy udział z majątku powinni dać dzieciom: nie byłoby zaś tego, gdyby taka część obowiązkowa była naznaczona dla małoletniego, jak i pełnoletniego, bo pełnoletni, przez edukację więcej wybrał”⁸². Stanowisko akademików nie przekonało jednak Zgromadzenia, które pozostało przy stanowisku Komitetu i większością 19 głosów przeciwko 11 uchwaliło, że „taka część

⁷⁷ Zob. art. 724 i 1004 CN/KN.

⁷⁸ Zob. art. 1004, 1011 i 1014 CN/KN.

⁷⁹ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 11, s. 123; ANK, WMK V-2, s. 68.

⁸⁰ Zob. art. 967, 1002 i 1003 CN/KN.

⁸¹ Zob. art. 914 CN/KN.

⁸² *Code Napoléon*, stojąc na stanowisku równych udziałów spadkowych wszystkich dzieci, w art. 843 przewidywał obowiązek powrotów do spadku przed jego działem szczodrobliwości (darowizn i zapisów) otrzymanych od rodzica. Od obowiązku tego zwolnione były jednak środki otrzymane na edukację (art. 852 CN/KN).

obowiązkowa należy się pełnoletniemu, jako i małoletniemu” (zasada 11). Ponadto, także w ślad za *Code Napoléon*, Izba jednomyślnie przyjęła, iż „w wymiarze części obowiązkowej, będzie różnica z względu ilości dzieci” (zasada 12)⁸³.

W dalszej części obrad 20 stycznia Sejm rozstrzygnął ważkie zagadnienie spadkobrania małżonka, którego Kodeks Napoleona w ogóle nie zaliczał do dziedziców uprawnionych do rezerwy (*héritiers réservataires*) i dopuszczał jego dziedziczenie *ab intestato* wyłącznie w braku jakichkolwiek krewnych spadkodawcy do XII stopnia komputacji rzymskiej⁸⁴. Regulacja ta została jednak odrzucona przez reprezentantów, gdyż Zgromadzenie jednomyślnie uchwaliło, że „część obowiązkowa, należy się małżonkowi w połowie tego, coby brał na przypadek, gdyby nie było testamentu zrobionego przez zmarłego małżonka” (zasada 13) oraz, że

małżonkowie zmarłego testatora, przy życiu pozostałemu, bez różnicy, czyli ma swój własny majątek, lub nie, należy się równa część spadku z każdym dziecięciem, a to w ten czas gdy jest troje lub więcej dzieci, jeżeli zaś jest mniej niż troje dzieci, naówczas należy się czwarta część sukcesji, a to do użytku dożywotniego, własność tej części zostaje przy dzieciach, jeżeli żadnego dziecięcia nie masz, tylko inny z prawa następujący dziedzic, czyli sukcesor, tedy pozostały przy życiu małżonek dostaje czwartą część sukcesjonalnego majątku w własność nieograniczoną, jednakże w obydwóch przypadkach powinno w część sukcesjonalną to wszystko być wrachowane, co tylko na mocy kontraktu ślubnego, umowy sukcesjonalnej, lub podług rozporządzenia ostatniej woli pozostałemu przy życiu małżonkowi z majątku drugiego małżonka należy się (zasada 14)⁸⁵.

W kolejnej wypowiedzi Słotwiński przekonywał Izbę do ustalenia oryginalnego porządku dziedziczenia ustawowego, dzieląc spadkobierców na dziewięć klas, które kolejno winny przychodzić do spadku. Byli to: (1) zstępni, (2) rodzice, (3) rodzeństwo i ich zstępni (prawem reprezentacji), (4) dziadkowie i ich zstępni (III parantela), (5) pradiadkowie i ich zstępni (IV parantela), (6) małżonek, (7) powinowaci, (8) dobrodziejcie i na koniec (9) „społeczność, której zmarły był członkiem”, tj. fiskus⁸⁶. Propozycja ta nie stała się jednak podstawą debaty. Izba jednomyślnie uchwaliła jedynie dwie zasady dotyczące tej materii, obie zaczerpnięte wprost z *Code Napoléon*. W pierwszej ustalono, że

⁸³ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 11, s. 123–124; ANK, WMK V-2, s. 68. Zob. art. 913 CN/KN.

⁸⁴ Zob. art. 755 w zw. z art. 738 CN/KN.

⁸⁵ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 11, s. 124; ANK, WMK V-2, s. 68–69. Zasada 14 powtarza treść § 757 i 758 ABGB. Jednak zasada 13 przewiduje dla małżonka zachowek, którego nie znała ABGB, przyznająca małżonkowi w § 796 jedynie „przyzwoite utrzymanie, którego mu nie dostaje”.

⁸⁶ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 12, s. 133–134.

prawa dziecięcia naturalnego na majątku ojca jego lub matki umarłych urządza się jak następuje: jeżeli ojciec albo matka zostawili zstępnych prawych takie prawo rachuje się w trzeciej części, części dziedzicznej, którąby miało dziecię naturalne, gdyby było prawe, a w połowie, gdy ojciec, albo matka nie zostawują zstępnych, lecz wstępnych tylko lub braci, albo siostry; w trzech zaś czwartych częściach, gdy ojciec, albo matka niezostawują, ani zstępnych, ani wstępnych, ani braci, ani siostr (zasada 15)⁸⁷,

natomiast w drugiej, iż „po zmarłym bezpotomnie bracia i siostry z żyjącymi rodzicami biorą spadek w tym porządku, to jest w połowie rodzice, a w drugiej połowie bracia i siostry” (zasada 16)⁸⁸.

Dalsza część debaty tego dnia poświęcona została dziedziczeniu majątków po duchownych oraz testowaniu na rzecz Kościoła, co ze względu na strukturę społeczną i własnościową Rzeczypospolitej Krakowskiej było kwestią istotną. Ostatecznie Sejm uchwalił aż pięć zasad regulujących to zagadnienie⁸⁹: pierwszą, że „po duchownym świeckim religii katolickiej bez testamentu zmarłym spadek podziela się na trzy części – jedna dla sukcesorów, druga na Kościół, trzecia na ubogich” (zasada 17), drugą, że „taki duchowny, gdy zrobił testament nie jest obowiązany zostawić część obowiązkową” (zasada 18), trzecią, że „tam gdzie spadek jest beztestamentowy, nie ma być uważano skąd jaki majątek na zmarłego spadł” (zasada 19), czwartą, że „wyjąwszy instytucje naukowe nie wolno będzie rozporządzać przez testament majątkiem nieruchomości na korzyść duchowieństwa, albo instytucji pobożnych”⁹⁰ (zasada 20), oraz piątą, uchwaloną już na początku sesji 22 stycznia, w której Izba przyjęła, iż „wyjąwszy instytucje naukowe wolno będzie na korzyść duchowieństwa albo instytucji pobożnych czynić zapisy w summach kapitalnych lecz z ograniczeniem” (zasada 21)⁹¹.

Sesję 22 stycznia otwarła debata dotycząca instytucji wydziedziczenia, której Izba zgodnie „dała miejsce dla przyczyn ważnych, które prawo oznaczy” (zasada 22)⁹². Była to kolejna decyzja Zgromadzenia wyrażająca jego wolę odejścia od systemu dziedziczenia przyjętego w *Code Napoléon*. Ten ostatni w ogóle nie przewidywał bowiem instytucji wydziedziczenia, ograniczając formy wyłączenia od spadku do samej niegodności (*indignité*)⁹³. Spór wywołało jednak pytanie

⁸⁷ *Ibidem*, s. 133. Jest to treść art. 757 CN/KN.

⁸⁸ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 12, s. 134; ANK, WMK V-2, s. 69. Jest to treść art. 748 CN/KN.

⁸⁹ Zob. także wyżej, zasada 2.

⁹⁰ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 12, s. 134–136; ANK, WMK V-2, s. 69.

⁹¹ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 13, s. 145; ANK, WMK V-2, s. 70.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ Zob. art. 727 CN/KN.

o dopuszczalność *exhereditatio bona mente facta*, zaopiniowanej negatywnie przez Komitet. Za jej przyjęciem opowiedział się Litwiński, argumentując, iż:

w tym przypadku, gdy widoczna zachodzi obawa, iż to, co oni [rodzice – P.M.] zostawią z swego majątku synowi lub córce, dla nich [dzieci – P.M.] nie będzie korzyścią, lecz to natychmiast pochłoną ich wierzyciele, którzy częstokroć przez swoje przysługi do marnotrawstwa dzieci i zgryzoty rodziców się znacznie przyczynili, gdy tymczasem dzieci znowu tychże, a wnuki tamtych w nędzy i niedostatku zostawać muszą [...] prawodawstwo rzymskie i austriackie⁹⁴ pozwala [...] wydziedziczenia ich dobrą myślą⁹⁵.

Przeciwnego zdania był sędzia Mąkolski, który powoływał się na deprecjonowane przez Litwińskiego prawa wierzycieli oraz przestrzegał przed „zmową na uszkodzenie trzeciego”. Stanowisko to poparł profesor Słotwiński, wygłaszając ponadto znamienity *passus* na temat ryzyka, jakie niesie ze sobą ocena woli testatora: „prawo nie może, a nawet nie zdolne jest wglądać w myśl człowieka, bo ta będąc wewnętrzną, od sądu zewnętrznego ocenioną być nie może, któż byłby w stanie dobrą myśl testatora udowodnić, przypuszczając, iż wydziedziczenie dobrą myślą ma miejsce, zniosłaby się reguła powyżej ustanowiona, iż takowe tylko z przyczyn prawych i ważnych ma miejsce”. Ostatecznie Sejm większością 18 głosów przeciwko 15 przychylił się do opinii Komitetu i przyjął, iż „wydziedziczenie dobrą myślą zrobione nie ma miejsca” (zasada 23). Po tym dyskursie Zgromadzenie, przyjmując jednomyślnie zasadę, iż „dziedzic obejmujący spadek z dobrodziejstwem inwentarza, nie może prywatnie bez utraty tegoż dobrodziejstwa, własność rzeczy do tego spadku należących, na kogo innego przenosić” (zasada 24), zakończyło formalnie debatę nad zasadami z tytułu „o Testamentach i Spadkach”⁹⁶.

W toku dalszych obrad nad zasadami prawa cywilnego Sejm powracał jednak kilkakrotnie do prawa spadkowego. Jeszcze 22 stycznia, w trakcie debaty nad prawem zobowiązań uchwalono kolejne zasady bezpośrednio dotyczące dziedziczenia. Jedną w tytule XI „o Umowach w ogólności” głoszącą, iż „spadek po osobie jeszcze żyjącej nie może być komu innemu odstąpiony”⁹⁷ (zasada 4[25])⁹⁸. Następne cztery w tytule „o Darowiznach”. Pierwszą ustalającą, że „dziedzic mający prawo do części obowiązkowej, a przez darowizny w niej pokrzywdzony, może dopełnienia części obowiązkowej żądać, zaczynając od najpóźniej obdarowanego

⁹⁴ Zob. § 773 ABGB.

⁹⁵ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 13, s. 146.

⁹⁶ *Ibidem*, s. 147; ANK, WMK V-2, s. 70.

⁹⁷ Zob. art. 1130 i 1600 CN/KN, które jednoznacznie zakazują umów o dziedziczenie.

⁹⁸ ANK, WMK V-2, s. 70. Ponieważ od tego momentu numery zasad powtarzają się (zmienił się tytuł), dla porządku kontynuuję dotychczasową numerację w nawiasach kwadratowych.

i tak wstecz ku najdawniejszym obdarowanym postępując⁹⁹ (zasada 3[26]). Drugą głoszącą, że „darowizna dla rodzącego się później dziecięcia upada, co do części obowiązkowej” (zasada 5[27]). Trzecią ustalającą, że „urzędnicy zdrowia i słudzy religijni będący przy ostatniej chorobie zmarłego, z której śmierć nastąpiła, nie mogą brać, co jako darowiznę między żyjącymi, albo z testamentu w czasie tej choroby zrobionego” (zasada 6[28]), oraz czwartą głoszącą, że „takie rozporządzenie majątkiem dla osób korzystających z niego nie mogących jest nieważne, gdy jest pokryte kontraktem jakiegokolwiek nazwiska, albo innymi podstawionymi osobami, jako to rodzicami, zstępnymi lub małżonkiem” (zasada 7[29])¹⁰⁰.

Na posiedzeniu 27 stycznia, gdy Sejm debatował nad zasadami z tytułu „o Przedawnieniu”, uchwalono ponadto, iż „przedawnienie pięcioletnie jest przeciw mocy zaskarżenia testamentu o nieważność” (zasada 7[30]) oraz iż „podobnym przeciągiem czasu umarza się prawo upominania się o część obowiązkową i takowej dopełnienie” (zasada 8[31])¹⁰¹. Natomiast na koniec debaty nad zasadami prawa cywilnego na posiedzeniu 5 lutego Izba wróciła do „pytania w tytule IX o testamentach i spadkach w deliberacji pozostawionego” i uchwaliła, iż „małoletni od r. 14 do 18 skończonego może co do połowy majątku testamentarnie rozporządzać” (zasada 4)¹⁰². W ten sposób Sejm Prawodawczy uchwalił łącznie 31 zasad prawa spadkowego, co stanowiło prawie czwartą część wszystkich zasad mających stanowić podstawę kodeksu cywilnego.

4

Gdy jesienią 1815 r. Wolne Miasto Kraków rozpoczynało swoje funkcjonowanie, francuskie kodeksy: cywilny, procedury cywilnej i handlowy, obowiązywały jego mieszkańców od pięciu lat. Okres to zdecydowanie zbyt krótki, aby przyjęte w *Code Napoléon* instytucje prawa mogły zakorzenić się w społeczeństwie. Te kilka lat wystarczyło jednak, aby krakowscy prawnicy, wychowani i wykształceni głównie na prawie austriackim, zaczęli doceniać walory kodyfikacji napoleońskiej¹⁰³. Także pozostali przedstawiciele elit oraz tzw. zwykli mieszkańcy miasta mniej lub bardziej świadomie kojarzyli nowe prawo z okresem względnej wolności i samo-

⁹⁹ Zob. art. 923 CN/KN.

¹⁰⁰ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 13, s. 148–149; ANK, WMK V-2, s. 71.

¹⁰¹ „Gazeta Krakowska” 1818, nr 18, s. 205; ANK, WMK V-2, s. 75.

¹⁰² „Gazeta Krakowska” 1818, nr 18, s. 206; ANK, WMK V-2, s. 67.

¹⁰³ A. Dziadzio, *Der Code civil in der Rechtsprechung der Freien Stadt Krakau (1815–1846). Zwischen französischer und österreichischer Rechtskultur*, „Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs” 2020, t. 10, z. 2, s. 270.

dzielności, nie tylko w wymiarze polityczno-społecznym, ale także osobistym¹⁰⁴. Uwarunkowania te niewątpliwie wpłynęły na przebieg prac kodyfikacyjnych w latach 1815–1818 oraz na samą treść zasad prawa uchwalonych na Sejmie Prawodawczym 1818 r. Jednak ustalenie zakresu tego wpływu, o ile w ogóle możliwe, dalece wykracza poza ramy niniejszego opracowania, którego zakres ograniczony jest do samego procesu legislacyjnego.

W tym zakresie, z zachowanego materiału źródłowego będącego przedmiotem analizy wynika jednoznacznie, iż *spiritus movens* wprowadzenia w Wolnym Mieście Krakowie nowych kodyfikacji, a w szczególności nowego kodeksu cywilnego w miejsce Kodeksu Napoleona, były mocarstwa opiekuńcze. Jak słusznie wskazali Szczęśny Wachholz i Waclaw Uruszczak¹⁰⁵, reprezentujący interesy Austrii, Rosji i Prus rezydenci: Józef de Sweerts-Spork, Ignacy Miączyński i Wilhelm Reibnitz, działający poprzez Komisję Organizacyjną, konsekwentnie dążyli do tego celu przez cały okres swojego urzędowania w Krakowie. Dążenie to miało głównie uzasadnienie polityczne, gdyż zwycięskie mocarstwa chciały wyeliminować pozostałości po francuskim imperium na kontrolowanym przez siebie terytorium, co jednoznacznie wyraził w cytowanej już wypowiedzi o „uzurpacji Bonapartego” Reibnitz. W mniejszym stopniu dążenie to było także poparte argumentacją prawniczą, która była dla Komisji Organizacyjnej istotnym elementem prac kodyfikacyjnych.

Przyznanie Komisji inicjatywy w procesie prawodawczym lat 1815–1818 stawia pytanie o postawę Komitetu Prawodawczego. Wojciech Bartel, na podstawie cytowanej wypowiedzi Reibnitza z 13 lipca 1816 r., przyjął tezę o dążeniu Komitetu do zachowania kodyfikacji francuskich, co miało stać się zarzewiem jego konfliktu z Komisją, a w konsekwencji prowadzić do przewlekania procesu legislacyjnego¹⁰⁶. Tezę tę trudno zweryfikować, gdyż materiały z prac Komitetu nie zachowały się. Faktem jest natomiast, iż od stycznia 1816 r. Komitet pracował samodzielnie i aż do złożenia projektów kodeksów cywilnego i karnego w listopadzie 1816 r. konsekwentnie ignorował kolejne próby ingerencji Komisji w swoje działania. Wydaje się więc, iż powoływanie się Reibnitza na zagrożenie kontynuacją „uzurpacji Bonapartego” miało raczej na celu dyscyplinowanie pozostałych rezydentów we wspólnym dążeniu do przyspieszenia prac Komitetu. Rezydent pruski, jak wskazał w swojej nocie z 12 stycznia 1818 r., uważał bowiem, iż procedura realizowana przez Komitet, tj. przygotowanie projektów

¹⁰⁴ P. Cichoń, *Zmiany prawnoustrojowe w „napoleońskim” Krakowie w latach 1809–1815*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2021, t. XXIV, s. 44.

¹⁰⁵ S. Wachholz, *op. cit.*, s. 271; W. Uruszczak, *op. cit.*, s. 93–94.

¹⁰⁶ W.M. Bartel, *op. cit.*, s. 100–101. Tak też W. Uruszczak, *op. cit.*, s. 93–95.

kodyfikacji i przedłożenie ich do debaty Zgromadzeniu Reprezentantów, jest zbyt przewlekła i należy ją zastąpić opracowaną przez niego procedurą pytań prawnych do uchwalenia zasad przyszłych kodyfikacji.

Wbrew oczekiwaniom powyższej wątpliwości nie rozstrzygnęła także analiza protokołów prawodawczych ze wspólnych posiedzeń Komisji i Komitetu od grudnia 1816 r. do kwietnia 1817 r. Z jednej strony bowiem Komisja odrzuciła projekt kodeksu cywilnego Komitetu i wymusiła na nim współpracę w przygotowaniu pytań prawnych dla Zgromadzenia, z drugiej jednak pytania te były przygotowywane przez członków Komitetu w oparciu o ten właśnie projekt. Z materiałów zawartych w protokołach nie dowiemy się jednak, jak przebiegała dyskusja nad poszczególnymi pytaniami, gdyż protokoły raportują jedynie zakres przedmiotowy posiedzenia i listę uchwalonych pytań¹⁰⁷. W konsekwencji o merytorycznej zawartości przygotowanego przez Komitet projektu kodeksu cywilnego wiemy jedynie, że recypował strukturę trzech części kodeksu austriackiego (ABGB), które podzielone były na tytuły przyjęte w wykazie pytań prawnych przedłożonych Zgromadzeniu Reprezentantów. Jest to zdecydowania zbyt mało, aby stawiać tezę o zastosowaniu w projekcie Komitetu rozwiązań przyjętych w *Code Napoléon*. Faktem jest natomiast, iż cel Reibnitza w postaci przyspieszenia prac kodyfikacyjnych poprzez opracowanie pytań prawnych został osiągnięty, a blisko roczne (kwiecień 1817 – marzec 1818) oczekiwanie na uchwalenie zasad prawnych wynikało z okoliczności niezależnych od prac Komitetu.

Na temat merytorycznej oceny Kodeksu Napoleona przez krakowskich legislatorów znacznie więcej niż z protokołów prawodawczych dowiadujemy się ze sprawozdań „Gazety Krakowskiej” z przebiegu debaty i uchwał Sejmu Prawodawczego 1818 r. Zarówno prowadzona przez reprezentantów dyskusja, jak i treść uchwalonych zasad nie pozostawiają wątpliwości, iż Zgromadzenie nie miało zamiaru *en masse* recypować francuskiego prawa spadkowego do kodeksu cywilnego Wolnego Miasta Krakowa. Przyjęte przez Sejm zasady prawa stanowią bowiem autorski wybór rozwiązań przyjętych w prawie austriackim, znanych krakowianom z obowiązującego do 1810 r. Kodeksu Zachodnigalicyskiego i obowiązującego wówczas w Galicji ABGB, oraz w prawie francuskim, tj. *Code Napoléon* nadal będącym prawem w Krakowie i sąsiednim Królestwie Polskim. Z samego katalogu pytań prawnych oraz przywołanych w sprawozdaniach opinii Komitetu co do niektórych z nich wynika, iż dokonanie takiego wyboru od początku było celem Komitetu.

¹⁰⁷ Wyjątkiem są nieliczne załączone do protokołów pisemne stanowiska członków Komisji lub Komitetu co do niektórych pytań prawnych, ale nie dotyczą one prawa spadkowego.

Sami reprezentanci też byli tego świadomi, czego dowodem są ich wypowiedzi w trakcie debaty i podjęte uchwały.

Powyższe wnioski znajdują szczegółowe uzasadnienie w przedstawionej analizie. Wynika z niej, iż część uchwalonych zasad prawa spadkowego powieliła konkretne przepisy Kodeksu Napoleona. Przykładowo zasada 15 regulująca ustawowy porządek dziedziczenia dzieci naturalnych była kopią art. 757 CN/KN, a zasada 3[26] dotycząca zmniejszenia darowizn na rzecz dopełnienia części obowiązkowej powieliła regulację art. 923 CN/KN. Z drugiej jednak strony podobna sytuacja występowała co do kodeksu austriackiego, na przykład zasada 14 regulująca dziedziczenie ustawowe małżonka kopiowała § 757 i 758 ABGB. Co więcej, niektóre przyjęte zasady stanowiły kompromis pomiędzy rozwiązaniami austriackimi i francuskimi, jak to miało miejsce w zasadach 22 i 23, które zgodnie z opinią Komitetu dopuszczały nieznaną *Code Napoléon* wydziedziczenie, ale odrzucały przyjęte w ABGB *exhereditio bona mente facta*. Bardziej charakterystyczne jest jednak przyjęcie zasad rażąco sprzecznych z prawem francuskim, jak dopuszczenie w zasadzie 5 substytucji powierniczej, w zasadzie 17 – szczególnego porządku dziedziczenia po duchownym katolickim, a w zasadzie 13 – prawa małżonka do części obowiązkowej, notabene nie znanego także kodeksom austriackim.

W świetle przedstawionych argumentów teza o dążeniu krakowskich legislatorów do zachowania obowiązywania francuskiego prawa spadkowego w Wolnym Mieście jest nie do utrzymania. Przygotowany w oparciu o uchwalone zasady prawa nowy kodeks cywilny, w zakresie prawa spadkowego byłby bowiem bliższy rozwiązaniom przyjętym w ABGB niż w *Code Napoléon*. Z drugiej jednak strony, pomimo uchwalenia takich właśnie zasad prawa, po opuszczeniu Krakowa przez rezydentów Komitet Prawodawczy zaniechał prac nie tylko nad kodeksem cywilnym, lecz także nad jakimikolwiek zmianami w zakresie prawa spadkowego. Skutkiem tego było pozostawienie w mocy przepisów Kodeksu Napoleona, które część reprezentantów i większość członków Komitetu stosowała w swojej codziennej praktyce prawniczej. Sytuacja ta jest trudna do zrozumienia i wyjaśnienia i *prima facie* sugeruje fikcyjność prac legislacyjnych zarówno Komitetu, jak i Sejmu Prawodawczego, co może stanowić ważki argument na korzyść tezy o metodycznej obstrukcji wobec dążeń dworów opiekuńczych do eliminacji z krakowskiego systemu prawnego kodyfikacji napoleońskich.

Wniosek taki jest jednak zbyt daleko idący, gdyż pomija rozwiązanie tej sprzeczności wynikające z przeprowadzonych już badań nad stosowaniem prawa spadkowego *Code Napoléon* przez sądy Wolnego Miasta Krakowa. Jak się okazuje, krakowscy prawnicy w sytuacji niezgodności przepisów prawa francuskiego z utrwalonymi w ich świadomości prawnej rozwiązaniami, gotowi byli na nawet

rażące odstępstwo od zasad prawa spadkowego przyjętych w Kodeksie Napoleona¹⁰⁸. Jest prawdopodobne, iż podobny mechanizm zadziałał w przypadku rozdzwiku pomiędzy treścią zasad uchwalonych na Sejmie Prawodawczym 1818 r. a faktem utrzymania obowiązującego prawa spadkowego *Code Napoléon* w Wolnym Mieście Krakowie. Tezę tę uzasadnia przedstawiona analiza, która w uchwalonych zasadach wskazuje na przyjęcie szeregu rozwiązań prawa francuskiego przy jednoczesnym odrzuceniu podstawowych założeń dziedziczenia w Kodeksie Napoleona. Tę ostatnią tendencję najlepiej uwidacznia zasada 8 mówiąca o sądowym wprowadzeniu w posiadanie spadku oraz zasady 9 i 10, które zgodnie z prawem austriackim (rzymskim) dają pierwszeństwo dziedziczeniu testamentowemu przed beztestamentowym (ustawowym), gwarantując przy tym dziedzicom koniecznym prawo do zachowku. Tymczasem w *Code Napoléon* dziedzice konieczni wchodzi w posiadanie całego spadku z mocy samego prawa, a należąca im rezerwa nie może być naruszona przez rozporządzenia testamentowe, które dotyczą wyłącznie części rozrządzalnej¹⁰⁹.

5

Podsumowując niniejsze rozważania, należy przyjąć, iż w toku prac kodyfikacyjnych lat 1815–1818 na płaszczyźnie merytorycznej zamiarem Komitetu i Sejmu Prawodawczego było wprowadzenie w miejsce przepisów spadkowych *Code Napoléon* regulacji bliższej austriackiemu ABGB. W tym zakresie teza o dążeniu przez krakowskich legislatorów do utrzymania francuskiego prawa spadkowego nie znajduje potwierdzenia w zachowanych źródłach. Jednocześnie jednak na płaszczyźnie formalnej prace kodyfikacyjne odbywały się pod naciskiem Komisji Organizacyjnej, która ostatecznie nie zdążyła zrealizować celu mocarstw opiekuńczych, jakim było wyrugowanie kodyfikacji napoleońskich z systemu prawnego Wolnego Miasta Krakowa. Wydaje się, że to właśnie ustanie tego nacisku na jesieni 1818 r. na tyle zmieniło sytuację, że prace nad uchwaleniem nowego kodeksu cywilnego zostały zarzucone. Nie oznaczało to jednak automatycznej akceptacji prawników krakowskich dla francuskiego prawa spadkowego, które w znacznym stopniu odrzucono w zasadach uchwalonych przez Sejm Prawodawczy 1818 r. Po prostu wybrali oni drogę łatwiejszą, czyli modyfikację tegoż prawa w toku stosowania *Code Napoléon*, którego meandry możemy poznawać, badając akta sądów Rzeczypospolitej Krakowskiej.

¹⁰⁸ P. Michalik, *Stosowanie przepisów prawa spadkowego Code civil przez sądy Wolnego Miasta Krakowa – sprawa Sawiczewskich*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2021, t. 14, z. 3, s. 325–326.

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 319 i 322.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Narodowe w Krakowie, zespól 29/200: „Archiwum Wolnego Miasta Krakowa”:
Protokoły Komisji Organizacyjnej od 2 kwietnia do 17 grudnia 1816 r., sygn. WMK I-3,
Protokoły rozwinięcia konstytucji, sygn. WMK I-7,
Protokoły prawodawcze, sygn. WMK I-8,
Akta ogólne Senatu, sygn. WMK V-1,
Akta ogólne Senatu, sygn. WMK V-2.

Źródła drukowane

- Code Napoléon, édition originale et seule officielle*, Paris 1807.
Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego, Drukarnia Księży Pijarów, Warszawa 1810.
Dziennik Rozporządzeń Rządowych Wolnego, Niepodległego i Ścisłe Neutralnego Miasta Krakowa i Jego Okręgu, 1816–1822.
„Gazeta Krakowska”, 1794–1849, skany dostępne w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/78940> [dostęp: 3.09.2021].
Kodex Napoleona z przypisami, t. I–II, Drukarnia Księży Pijarów, Warszawa 1808.
Meciszewski H., *Do historyi ustawodawstwa karnego tudzież Sejmów Prawodawczych byłej Rzpltej Krakowskiej. Odpowiedź na objaśnienie artykułu wstępnego w N. 200 Czasu z strony Redakcyi dane*, Drukarnia „Czasu”, Kraków 1849.
Pomniki prawa Rzeczypospolitej Krakowskiej 1815–1818, t. I: *Akta zasadnicze, protokoły Komisji Organizacyjnej*, wyd. W. Tokarz, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1932.
Powszechna księga ustaw cywilnych dla wszystkich krajów dziedzicznych niemieckich Monarchii Austriackiej, cz. I–III, z c.k. drukarni nadwornej i rządowej, Wiedeń 1811 (ABGB).
Ustawy cywilne dla Galicyi Wschodniej, cz. I–III, drukiem Józefa Hraszańskiego, Wiedeń 1797.

Opracowania

- Bartel W.M., *Ustrój i prawo Wolnego Miasta Krakowa 1815–1846*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1976.
Cichoń P., *Zmiany prawnoustrojowe w „napoleońskim” Krakowie w latach 1809–1815*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2021, t. XXIV, s. 31–48.
Dziadzio A., *Der Code civil in der Rechtsprechung der Freien Stadt Krakau (1815–1846). Zwischen französischer und österreichischer Rechtskultur*, „Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs” 2020, t. 10, z. 2, s. 269–277.
Fierich F.X., *Sąd trzeciej instancji i najwyższy sąd sejmowy na tle całokształtu organizacji sądownictwa Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815–1833)*, Nakładem Akademii Umiejętności, Kraków 1917.

- Michalik P., *Stosowanie przepisów prawa spadkowego Code civil przez sądy Wolnego Miasta Krakowa – sprawa Sawiczewskich*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2021, t. 14, z. 3, s. 307–330.
- Pauli L., *Austriacki kodeks karny z 1803 r. w Wolnym Mieście Krakowie (1815–1833)*, cz. 1, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 1968, z. 40.
- Sobociński W., *Jan Wincenty Bandtkie obrońcą Kodeksu Napoleona*, „Rocznik Lubelski” 1960, t. 3, s. 157–176.
- Uruszczak W., *Prawo francuskie w Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815–1846)*, [w:] *Szkice z dziejów ustroju i prawa. Poświęcone pamięci Ireny Malinowskiej-Kwiatkowskiej*, red. M. Kwiecień, M. Małecki, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1997, s. 91–99.
- Wachholz S., *Rzeczpospolita Krakowska. Okres od 1815 do 1830 r.*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1957.

PIOTR MICHALIK

DR, UNIwersYTET JAGIELLOŃSKI W KRAKOWIE

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-4457-0139](https://orcid.org/0000-0003-4457-0139)

**„Wstrząsające wspomnienie uzurpacji Bonapartego?” –
uchwalenie zasad prawa spadkowego do kodeksu cywilnego
Wolnego Miasta Krakowa**

Powołując na Kongresie Wiedeńskim Wolne Miasto Kraków (1815–1846), mocarstwa opiekuńcze: Austria, Rosja i Prusy postanowiły, iż w miejsce obowiązującego dotychczas na jego terytorium prawa francuskiego i austriackiego zostaną uchwalone nowe kodeksy: cywilny, karny, procedury cywilnej i procedury karnej. Przedmiotem artykułu w jego pierwszej części jest analiza prac kodyfikacyjnych prowadzonych w Krakowie w latach 1816–1818 przez Zgromadzenie Reprezentantów oraz powołany przez nie Komitet Prowadzący. Efektem tych prac, prowadzonych pod nadzorem kierowanej przez rezydentów mocarstw opiekuńczych Komisji Organizacyjnej, było uchwalenie w 1818 r. 297 zasad prawa do projektowanych, ale ostatecznie niewprowadzonych kodyfikacji. W drugiej części artykułu przedstawiono szczegółową analizę uchwalenia 31 zasad prawa spadkowego do przygotowywanego nowego kodeksu cywilnego, który miał zastąpić obowiązujący w Krakowie od 1810 r. Kodeks Napoleona (*Code Napoléon*). Analiza ta wskazuje, w jakim stopniu krakowscy legislatorzy zamierzali oprzeć swoją kodyfikację na rozwiązaniach przyjętych w prawie francuskim.

Słowa kluczowe: Wolne Miasto Kraków, kodyfikacja, kodeks cywilny, zasady prawa, *Code Napoléon* (Kodeks Napoleona), prawo spadkowe

PIOTR MICHALIK

PHD, JAGIELLONIAN UNIVERSITY IN KRAKÓW

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-4457-0139](https://orcid.org/0000-0003-4457-0139)

*„A shocking memory of Bonaparte’s usurpation?” –
an enactment of the principles of law of succession to the Civil Code
of the Free City of Krakow*

Establishing the Free City of Krakow (1815–1846) at the Congress of Vienna, the protecting powers of Austria, Russia, and Prussia decided that new codes of laws would be adopted in place of the French and Austrian law that had been in force on its territory so far. The subject of this article in its first part is the analysis of codification works carried out in Krakow in the years 1816–1818 by the Assembly of Representatives and the Legislative Committee appointed by them. The result of this work, conducted under the supervision of the Organizing Commission headed by the residents of the protecting powers, was the enactment in 1818 of 297 principles of law to the proposed but ultimately not introduced codifications. The second part of the paper presents a detailed analysis of the adoption of 31 principles of inheritance law to the new civil code being prepared, which was to replace the Napoleonic Code (*Code Napoléon*). This analysis indicates to what extent the Krakow legislators intended to base their own civil codification on the solutions adopted in French law.

Key words: Free City of Krakow, codification, civil code, principles of law, *Code Napoléon* (Napoleonic Code), inheritance law